

ФРАЗЕОЛОГИЗМИТЕ С КОМПОНЕНТ УХО/ УШИ В БЪЛГАРСКИЯ И В ЯПОНСКИЯ ЕЗИК И ТЯХНАТА ЕКВИВАЛЕНТНОСТ КАТО ЧАСТ ОТ МЕЖДУЕЗИКОВОТО ОБЩУВАНЕ

Катя Маринова (Велико Търново, България)

За по-лесно и плавно протичане на комуникативния акт, както и за по-успешно предаване на различните емоционално-експресивни оценки на говорещия към изказването спомага съществуването на готови изрази, чието значение е повече или по-малко преосмислено – фразеологизмите. Както отбелязват в увода на „101 японски идиома” (Maunard, Maunard 1993:V), „Образните идиоматични изрази улавят истинската същност на обществото по-добре, отколкото техните прозаични еквиваленти. Да кажете например на японски: „бяхме натъпкани като суши”, за да опишете сутрешното задръстване по влаковете, е много по-образно, и по наше мнение, предпочитан начин да кажете: „беше много препълнено”. Освен това „натъпкани като суши” (*сушидзуме*) идва директно от културата. Всеки японец знае, че суши се опакова плътно в специални кутии, които се продават в магазините за суши за вкъщи или в павилионите на гарите”. На български език същото значение може да се предаде с „натъпкани като сардели”. По този начин може да вникнете по-добре в културата на народа, който говори на съответния език, и да разберете мирогледа му.

Една от най-продуктивните лексико-семантични групи представляват фразеологизмите с части от човешкото тяло. Въпреки че всяко човешко тяло се състои от еднакви части, които функционират по един и същи начин, отделните националности имат различни наименования за тях, свързват ги с различни асоциации и конотации. Следователно дори и в близкородствени езици е възможно да съществува разлика в еднакви по вътрешна форма и лексикален състав фразеологизми. По-интересното в случая е да се открие сходство при неблизкородствени езици, каквито са българският и японският.

Да вземем например едни от важните органи за възприятие – ушите. Чрез тях ние улавяме и разбираме звуците от околния свят и човешката реч, затова те са свързани метонимично със слуха и спо-

собността за слушане, чуване. Но освен това в отделните езици имат и допълнителни метонимични и метафорични значения.

Нека разгледаме фразеологизмите в българския и в японския език, в чийто състав влиза като компонент *ухо*, респ. *уши*. И двата езика имат по 80 фразеологизма, в българския в 4 от тях *ухо/уши* е втори компонент, докато само в 1 японски фразеологизъм те са на второ място.

От структурна гледна точка в българския език има 5 фразеологизма с форма на изречение, а в японския – 4. Разликата в словоредата на българския и на японския език е причина за малко по-различни структурни модели. Докато в българския език моделът е *глагол + съществително име* (с предлози или не), в японския език е *съществително име + глагол*. Способността на японските прилагателни да изпълняват ролята на сказуемо определя структурата *съществително име + прилагателно име* (и като съставно сказуемо). Следващата структура е *прилагателно име* (или квазиотносително прилагателно) + *съществително име*. Японските числителни се разглеждат като съществителни имена, така че и в българския език тези съчетания ще се разгледат в групата *съществително име + съществително име*. В българския език *предлог + съществително име* ще е приравнено със *съществително име + следлог* в японския. Ако обобщим, ще се получат следното:

За японския език: съществително + глагол – 57 фразеологизма, прилагателно (или квазиотносително прилагателно) + съществително – 1, съществително + прилагателно – 12, съществително + съществително – 6 фразеологизма;

За българския език: глагол + съществително – 59 фразеологизма, прилагателно + съществително име – 1, съществително + съществително – 12, съществително + прилагателно – 2, предлог + съществително – 1 фразеологизъм.

Както става ясно, при фразеологизмите с *ухо/уши* съчетанията от глагол + съществително име (съществително име + глагол) са почти еднакво застъпени и в двата езика, докато моделът съществително + съществително е двойно по-добре представен в българския език.

Когато говорим за еквивалентност, трябва да имаме предвид както структурните, така и семантичните отношения между единиците. „Еквивалентността съответно се разглежда като семантична категория, израз на релацията между оригинала и превода, която

варира според различните критерии (напр. Данчев 2001: 21–24, Гарбовски 2004: 265, Нойберт 1991 по Табаковска 2001: 9, Нойберт 2004)... С една дума, макар и конституираща превода същност, еквивалентността не е константна величина.” (Ликоманова 2007).

Фразеологичният превод, за разлика от нефразеологичния, предполага използване в текста на превода на устойчиви единици с различна степен на близост между единиците от изходния език и езика, на който се превежда – от пълен еквивалент до приблизително фразеологично съответствие. Отделят се няколко основни вида фразеологични еквиваленти: пълни (абсолютни), непълни (частични), относителни фразеологични еквиваленти. Пълните (абсолютните) фразеологични еквиваленти са много малко, тъй като извън контекста трябва да притежават еднакви конотативни и денотативни значения. Особено важно е да не съдържат елементи от националния колорит. Непълните (частичните) фразеологични еквиваленти са пълен еквивалент към многозначен фразеологизъм, но не във всичките му значения. Относителните фразеологични еквиваленти се отличават от пълните по някакъв показател, а във всички останали отношения са пълноценни съответствия. (Влахов, Флорин 1980: 184–185). Съществуват и фразеологизми, които, въпреки че имат еднакъв компонентен състав и синтактичен строеж, обозначават различни неща. Ще ги наречем „формални еквиваленти”. В приложената по-долу таблица (Табл. 1) са представени еквивалентите на фразеологизмите с *ухо/уши* в българския и в японския език. Правим уговорка, че са приведени само примери за фразеологични еквиваленти с компонент *ухо/уши*. Значенията на японските фразеологизми са превод на тълкуването им в японските речници.

Пълни (абсолютни)	
Български език	Японски език
С едно[то] (половин) ухо, слушам – Без да внимавам в това, което се говори, мислейки нещо друго; разсеяно, невнимателно (слушам).	片耳に聞く (<i>kata-mimi ni kiku</i>) – „слушам с едно ухо” – Слушам с едно ухо, стоя отстрани и слушам; чувам, без да искам, чувам съвсем малко, чувам случайно, чувам бегло.
И стените имат уши – Употребява се, когато се говори нещо тайно, като предупреждение към събеседника да внимава, да се пази, защото може да бъде чут. <i>Синон. И ДУВАРА (ЗИДА) ИМА УШИ</i>	壁に耳あり (<i>kabe ni mimi ari</i>) – „стените имат уши” – Дори и на заградени места, има някой, който да те подслуша. Дори и в тайните стаи, разговорите се чуват навън. Трябва да внимаваш, тъй като тайните могат да бъдат дочути от хора, които не трябва да чуват.

<p>Чух със собствените си уши и с ушите си чух нещо – Не ми е казано нещо (обикн. лошо) от някой друг, а аз лично, сам го чух.</p>	<p>自分の耳で聞く (<i>jibun no mimi de kiku</i>) – „чувам със собствените си уши“ – Чувам директно, със собствените уши, чувам непосредствено, а не от някого.</p>
<p>Не вярвам на ушите си – Много съм изненадан, смаян от нещо, което чувам. Не мога да повярвам на ушите си – Много съм изненадан, смаян от нещо, което чувам.</p>	<p>[自分の] 耳を疑う (<i>[jibun no] mimi wo utagau</i>) – „съмнявам се, не вярвам в (на) ушите [си]“ – Неочаквано чувам за нещо, което не съм и предполагал, и изобщо не мога да повярвам.</p>
<p>Навирвам/навиря (наострям/наостря, напервам/наперя) уши – Съсредоточавам вниманието си, за да доловя със слуха си, да чуя нещо; започвам внимателно да слухтя.</p>	<p>耳を敏てる (<i>mimi wo sobadateru</i>) – „надигам (наострям) уши“ – Съсредоточавам вниманието си, за да чуя звук или глас.</p>
<p>Запушвам си/запуша си (затварям си/затворя си) ушите – Съзнателно се старая да не слушам нещо и да не му обръщам внимание (обикн. нещо, което ме засяга или е отправено към мене – клопки, подмятания, молби).</p>	<p>耳を塞ぐ (<i>mimi wo fusagu</i>) – „запушвам си ушите“ – Упорствам и не слушам хорското мнение, съвети, старая се да не чувам/слушам. 耳をふたぐ (<i>mimi wo futagu</i>) – „затапвам си ушите“ – Упорствам и не слушам хорското мнение, съвети, старая се да не чувам/слушам.</p>
Непълни (частични)	
<p>Български език</p>	<p>Японски език</p>
<p>Достигам/достигна (дохонедам/дойда, идвам, стигам/стигна) до ушите (ухото) на някого – За мъвява, слух – бивам чул, узнат.</p>	<p>耳に届く (<i>mimi ni todoku</i>) – „достига ушите ми“ – 1. Чува се звук; 2. Узнавам информация и др.</p>
<p>Запушвам си/запуша си (затварям си/затворя си) ушите – Съзнателно се старая да не слушам нещо и да не му обръщам внимание (обикн. нещо, което ме засяга или е отправено към мене – клопки, подмятания, молби).</p>	<p>耳を覆う (<i>mimi wo oou</i>) – „покривам ушите“ – 1. Покривам с ръце ушите си, запушвам си ушите, за да не чувам; 2. Покривам ушите на някого да не чуе нещо, не му позволявам да слуша.</p>
<p>Продирам/продера ушите – 1. За силен звук, шум – чувам се, прозвучавам много силно, гръмко, оглушително, което предизвиква неприятно слухово усещане у някого; 2. На някого. Произвеждам силен звук или вдигам голям шум, който се чува силно, оглушително и предизвиква неприятно слухово усещане у някого.</p>	<p>耳を劈く (<i>mimi wo tsuraku</i>) – „раздирам (разкъсвам) ухото“ – Толкова силен звук, глас, чак ще ми спуска, раздере тыпанчето. 耳を聾する (<i>mimi wo rou suru</i>) – „проглушавам ушите“ – Звукът е толкова силен, че чак оглушавам.</p>
<p>Пушкам/пушка (спускам/спуска) тыпанчетата [на ушите] на някого – 1. За силен звук, шум – чувам се, прозвучавам много силно, гръмко, оглушително, което предизвиква неприятно слухово усещане у някого; 2. Произвеждам силен звук или вдигам голям шум, който се чува силно, оглушително и предизвиква неприятно слухово усещане у някого.</p>	
<p>На ухо, говоря (казвам) – Тайно, поверително (говоря).</p>	<p>耳を打つ (<i>mimi wo utsu</i>) – „удрям ушите“ – 1. Някакъв звук се чува силно и ми прави впечатление; 2. Шегна на ухо.</p>

Относителни фразеологични еквиваленти	
Български език	Японски език
Навирвам/навиря (наострям/наостря, напервам/наперя) уши – Съсредоточавам вниманието си, за да доловя със слуха си, да чуя нещо; започвам внимателно да слухта.	聞き耳を立てる (kiki mimi wo tateru) – „изправям слушаши уши” – Съсредоточавам вниманието си, за да чуя добре нещо или някой. 耳を立てる (mimi wo tateru) – „изправям уши (надигам) уши” – Изправям ушите, за да чувам по-добре, наострям уши, слушам с наострени уши, слушам с внимание, слушам старателно. 耳を振り立てる (mimi wo furitateru) – „размахвам уши” – 1. Махам и изправям уши, за да чувам добре, имам остър слух; 2. Махам с уши, за да чуя, чувам нещо и се заслушвам с внимание, насочвам вниманието си.
Достигам/достигна (дохождам/дойда, идвам, стигам/стигна) до ушите (ухото) на някого – За мътва, слух – бивам чул, узнат.	耳朵に触れる (jida ni fureru) – „докосва месестата част на ухото ми” – Дочувам случайно слух и др. 「耳朵 (jida)」 е месестата част на ухото.
Очи и уши – Шпиони, които работят за някого, осведомяват го.	耳目となる (jimoku to naru) – „ставам уши и очи” – Предавам на някого това, което съм чул или видял, за да му помогна.
Ушите ми хваняха мазоли от нещо – Омръзна ми, дотегна ми да слушам все едно и също.	耳に舐脂ができる (mimi ni tako ga dekiru) – „излизат ми мазоли в ушите” – Слушам толкова много пъти, че ми излизат мазоли в ушите, писва ми да слушам. 耳にたこが入る (mimi ni tako ga hairu) – „в ушите ми влизат мазоли” – Слушам толкова много пъти, че ми излизат мазоли в ушите, писва ми да слушам.
Рене ухото – За звук, шум – неприятно дразни слуха.	耳を劈く (mimi wo tsunzaku) – „раздирам (разкъсвам) ухото” – Толкова силен звук, глас, чак ще ми спуска, раздере тыпанчето.
Давам/дам (надавам/надам) ухо – 1. Мъча се да доловя със слуха си това, което се говори, пее, свири или някакъв шум; ослушвам се.; 2. Съсредоточавам вниманието си и започвам да слушам внимателно, обикн. това, което се говори; заслушвам се.	耳を傾ぶける・傾ける (mimi wo katabukeru/katamikeru) – „насочвам ухо” – Насочвам ухо натам, откъдето идва звука, гласа, слушам внимателно, прислушвам се.
Дъгзи ми са ушите – Осведомен съм за това, което се говори от някого за някакъв слух, мътва. Имам дъгзи уши – Осведомен съм за това, което се говори от някого за някакъв слух, мътва.	耳が早い (mimi ga hayai) – „ушите ми са бързи” – Бързо дочувам хорските клоки и др.
Писват ми/писнат ми ушите от нещо или от някого – Изпитвам досада или отегчение от повтаряне на едно и също или от натяквания; дотегва ми, омръзва ми да слушам нещо или някого.	耳が痒い (mimi ga kayui) – „ушите ме сърбят” – Не ми се слуша, не търпя да слушам, когато ми казват нещо многократно.

<p><i>Уишете ми са в криската</i> – Не се вслушвам в това, което ми се говори, не се подчинявам, не слушам. Синон. <i>Уишете ми са в гъзи буле</i>.</p>	<p><i>馬の耳に風</i> (<i>uma no mimi ni kadze</i>) – „вятър в ушите на кон” – Дори да слушам за някакви неща, изобщо не се прогвам, не слушам какво казва някой, на какво ме учи, не се вслушвам в мнението на околните, и такъв човек. <i>馬の耳に念仏</i> (<i>uma no mimi ni nenbutsu</i>) – „молитва в ушите на кон” – Изобщо не се вслушвам в мнението на хората, в това, на което ме учат. (Конят, дори да чуе молитва, не я приема с благодарност.) <i>馬耳東風</i> (<i>baji toufuu</i>) – „източен вятър в конски уши” – Не се интересувам от хорското мнение и критика и каквото и да ми кажеш, не обръщам внимание. 「東風 (<i>toufuu</i>)」 се използва за пролетен вятър. И да духа, и да не духа пролетен вятър в ушите на коня, няма никакво значение.</p>
<p><i>Отварям си/отворя си уишите [често: отваряй си/отвори си уишите]</i> – Слушам внимателно.</p>	<p><i>耳を澄ます</i> (<i>mimi wo sumasu</i>) – „пречиствам си ушите” – Слушам внимателно.</p>
<p>Формални фразеологични еквиваленти</p>	
<p>Български език</p>	<p>Японски език</p>
<p><i>Излязоха ми мазоли в уишите</i> црон. – В обръщение към лице, което свири или пее нещо – дразниш ме, защото изпълняваш фалшиво мелодията.</p>	<p><i>耳に舐舐ができる</i> (<i>mimi ni tako ga dekiru</i>) – „излизат ми мазоли в ушите” – Слушам толкова много пъти, че ми излизат мазоли в ушите, писва ми да слушам.</p>

Табл. 1

Анализирайки еквивалентите, стигнахме до извода, че според изразяваните значения фразеологизмите с *ухо/уши* в двата езика могат да се обединят в следните тематични групи, като в тях се включват и единици, които са извън Табл. 1:

Непослушание, оглушки:

馬の耳に風 (*uma no mimi ni kadze*) – „вятър в ушите на кон”, *馬耳東風* (*baji toufuu*) – „източен вятър в конски уши”, *馬の耳に念仏* (*uma no mimi ni nenbutsu*) – „молитва в ушите на кон”, *片耳に聞く* (*kata-mimi ni kiku*) – „слушам с едното ухо”, *聞き耳潰す* (*kiki mimi tsubusi*) – „смачквам (повреждам) слушащите уши” – Правиш си оглушки, *聞く耳を持たない* (*kiku mimi wo motanai*) – „не нося (нямам) уши да слушам”, *空耳* (*sora-mimi*) – „небесни уши (лъжливи уши)” – 1. Чувам погрешно, 2. Чувам, но се правя, че не съм; *空耳を潰す* (*sora-mimi wo tsubusi*) – „смачквам

назри) – „смятам си в ушите [си]“; *me vorbam (me nemi da vorbam) na uшите си, ochi и уши, с ушите си да чуя, час със собствените си уши и с ушите си час нещо*.

Простушаване, отслушване:

*耳を辨く (mimi wo wakobaku) – „раздирям (разкъсвам) ухото“; 耳を辨する (mimi wo wakusuru) – „простушвам ушите“; *налягам ми мезека в ушите* пром.; *продирям/продирям (продирям/продирям) ушите; *продирям/продирям ушите; *продирям (страдам/страда) съмнението* <ме ушите> на някого; *разже* *ушите*; *счуям* *ми* *ушите* *никой* *мъдр*: *подър*.***

Клюкареване:

耳を早く (mimi ga hayai) – „ушите ми са бързи“ – Бързо дочувам хората *квока и др; 耳に (kaki ni) 入る (mimi ni (ireru) – „казвам и] токам в ушите“ – 1.* *Чувам и ушвам, чувам бегло; 2. Казвам и уведомявам някого; 耳を打つ (mimi wo uchi) – „удря ушите ми“; 耳を叩く (mimi wo kaku) – „стучам ушите“; *двам* *ми* *си* *ушите*; *кем* *дълг* *уши*; *на* *уш*; *говори* (казвам); *от* *уш* *на* *уш*.*

Предупреждение, че може да те чуят:

*口に耳を (kabe ni mimi o) – “станете нямат уши“; и *дувар* (*mada*) *има* *уши*; и *двамата* *има* *уши*, и *станете* *има* *уши*.*

Надявам се, че разкриването на еквивалентите при фразеологизмите с *ухо/уши* в българския и в японския език и на общите тематични групи, които ги обуславят, ще спомогне за по-добрата устна комуникация, защото дава възможност за бързо и адекватно предаване на изказваната мисъл на съответния чужд език.

БИБЛИОГРАФИЯ

Maynard, Maynard 1993: Maynard, M. L., Maynard, S. K.. 100 Japanese Idioms. McGraw-Hill Publisher.

Кювлиева-Мишайкова 1986: Кювлиева-Мишайкова, В. Фразеологизмите в българския език. София.

Ничева 1987: Ничева, К. Българска фразеология. София.

Бояджиев 1986: Бояджиев, Т. Българска лексикология. София: Наука и изкуство.

